

فصلنامه علمی

مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

واکاوی شاخصه‌های قدرت نرم دانشگاه اسلامی با تاکید بر اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

محمد بیدگلی^۱، اصغر رجبی ده برزوئی^۲

چکیده

دانشگاه به عنوان یکی از مهمترین منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران است که در تربیت نیروی انسانی متعهد و متخصص و تولید کننده علوم مورد نیاز جامعه، نقش بسیار اساسی دارد. امام خامنه‌ای (مدظله العالی) برای تحول صحیح دانشگاه، ضرورت توجه به دانشگاه اسلامی را مطرح نموده اند و از مدیران ارشد آموزش عالی کشور و جامعه علمی در این خصوص مطالباتی داشته‌اند. در پژوهش حاضر تلاش شده به این سؤال پاسخ داده شود که شاخصه‌های قدرت نرم دانشگاه اسلامی با تاکید بر اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله العالی) چیست؟ پژوهش حاضر توسعه‌ای-کاربردی بوده و بر حسب ضرورت از روش‌های اسنادی و تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که شاخصه‌های قدرت نرم دانشگاه اسلامی با تاکید بر اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله العالی) عبارتند از روحیه خودباوری علمی و امید به آینده، دشمن ستیزی، معنویت گرایی، ولایت‌مداری و استقلال سیاسی به گونه‌ای که ضمن ایجاد تحول فرهنگی در سطح آموزش عالی بر روند تحولات اجتماعی و سیاسی کشور نیز تاثیر گذار خواهند بود.

کلیدواژه‌ها:

امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، خودباوری علمی، دانشگاه اسلامی، قدرت نرم، معنویت گرایی

۳۳

دوره ۱۳، شماره ۱، پیاپی ۳۳
بهار ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱-۱۲-۲۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲-۰۵-۰۵

صص: ۳۶۸-۳۴۵

شابا چاپی: ۵۵۹۹-۳۳۲۲

رتبه علمی

ب

بررسی صحت گواهی در:
JOURNALS.MSRT.IR

۱. استادیار گروه حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد ورامین - پیشوا، تهران، ایران (نویسنده مسئول) mohammad.bidgoli@yahoo.com

۲. استادیار گروه معارف دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران

مقدمه

امام خمینی (ره) در بیانات خود دانشگاه را مبدا همه تحولات می داند، این بهترین جمله کوتاه در خصوص دانشگاه اسلامی بوده و همین جمله می تواند مبدا مهمی برای همه تحولات به ویژه در سطح جامعه باشد. نقش کلیدی دانشگاه اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب به خوبی تبیین شده و جامعه دانشگاهی بایستی در این راه گام بردارد و آن را در جامعه عملیاتی کند. لذا اهمیت دانشگاه و رسالت عظیم این نهاد به عنوان یکی از دو بال متصدی علم در کنار حوزه های علمیه، پژوهشگران را بر آن داشت که به شاخصه های قدرت نرم دانشگاه اسلامی با تاکید بر اندیشه امام خامنه ای (مدظله العالی) بپردازند. قرن هاست که جوامع مختلف و اغلب پیشرفته برای تربیت افراد طراز اول کشور در زمینه های مختلف به آموزش عالی توجه داشته اند. در حقیقت آموزش عالی علاوه بر پرورش متخصصان مورد احتیاج صنایع و فنون مختلف، مسئولیت های دیگر نیز بر عهده دارد به طوری که علاوه بر رفع احتیاجات موجود در جامعه، مسیر ترقی و تکامل انسان را برای آینده مشخص می سازد. همان گونه که شخصیت های بزرگی چون سردار سلیمانی در حوزه امنیت، اقتدار آفرینی کردند و با اتکا به ایمان الهی و توان داخلی دشمن را زمین گیر کردند، جامعه استادی کشور نیز باید در مسیر افزایش قدرت نرم انقلاب اسلامی گام بردارند تا در اقتدار بخشی به ایران عزیز سهم خود را ایفا نمایند. دانشگاه ها علاوه بر اقتدار علمی باید به بحث تقویت مولفه های قدرت نرم که مبتنی بر عقلانیت، معنویت، اخلاق، عدالت، ایثار و فداکاری است نیز توجه کنند.

مقام معظم رهبری امام خامنه ای (مدظله العالی) در خصوص دانشگاه اسلامی اشاره می فرمایند که: اگر دانشگاه ما یک دانشگاه علمی محض باشد، اما تویش دین و اخلاق نباشد، همان بلائی بر سر جامعه ما و کشور ما و آینده ما خواهد آمد که بر سر جامعه دانشمند غرب آمد (بیانات در دیدار جمعی از اساتید دانشگاه ها ۲۰/۰۶/۱۳۹۰).

در پژوهش حاضر تلاش شده به این سؤال پاسخ داده شود که شاخصه های قدرت نرم دانشگاه اسلامی با تاکید بر اندیشه امام خامنه ای (مدظله العالی) چیست؟ پژوهش حاضر توسعه ای-کاربردی بوده و بر حسب ضرورت از روش های اسنادی و تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. یافته های این پژوهش حاکی از آن است که شاخصه های قدرت نرم دانشگاه اسلامی با تاکید بر اندیشه امام خامنه ای (مدظله العالی) عبارتند از روحیه خودباوری علمی و امید به آینده، دشمن ستیزی، معنویت گرایی، ولایتمداری و

استقلال سیاسی به گونه ای که ضمن ایجاد تحول فرهنگی در سطح آموزش عالی بر روند تحولات اجتماعی و سیاسی کشور نیز تاثیر گذار خواهند بود.

بیان مساله و ضرورت پژوهش

موضوع شاخصه های قدرت نرم دانشگاه یکی از نقاط مورد بحث و اساسی در جوامع و فرهنگ‌های مختلف از جمله کشور ایران بوده است. مقام معظم رهبری یکی از خصوصیات جمهوری اسلامی را در این می‌بیند که دانشگاه به عنوان دستگاه انسان‌سازی جامعه، بایستی صحیح حرکت کند و انسان متناسب با هدف‌های جمهوری اسلامی بسازد. لذا بر این اساس دانشگاه بایستی، دین و روحیه انقلابی و به خصوص بیزاری از وابستگی ملی را مورد توجه قرار دهد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی ۲۰/۹/۱۳۷۹). امروزه نقش دانشگاه در توسعه چنان اهمیت یافته است که بدون توجه به آن این روند به مقصود نخواهد رسید. در حال حاضر فضای حاکم بر دانشگاه‌های کشور بوروکراتیک است و نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای جامعه باشد، در حالی که به نظر می‌آید مدیریت مشارکتی می‌تواند نهاد دانشگاه را در خدمت اهداف توسعه ای قرار دهد (فریدون، ۱۳۸۳: ۲۲۰). دانشگاه قبل از انقلاب، از محوری‌ترین گرانگه‌های تحولات در ایران بود و پس از انقلاب نیز مرکز کشاکش‌های فکری، فرهنگی و سیاسی از جمله انقلاب فرهنگی، تعطیلی دانشگاه‌ها، اسلامی‌شدن دانشگاه‌ها و بومی‌سازی علم شد (فراس‌تخواه، ۱۳۸۹: ۱۲۳). در پژوهش حاضر تلاش شده به این سؤال پاسخ داده شود که شاخصه های قدرت نرم دانشگاه اسلامی با تاکید بر اندیشه امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) چیست؟ حضور استادان و فرهیختگان در عرصه های مختلف مدیریت جامعه، مجلس، دولت، راس هرم قدرت در شکل‌ها و اجتماعات، ضرورت بحث مشارکت استادان به خاطر ایفای نقش‌های سیاسی، فرهنگی و از این قبیل را متذکر می‌شود. لذا ضرورت شاخصه های قدرت نرم دانشگاه اسلامی در عصر حاضر با تاکید بر اندیشه امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مورد توجه پژوهشگران قرار گرفت.

پیشینه پژوهش

در خصوص مسئله شاخصه های دانشگاه اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری پژوهش‌هایی توسط اندیشمندان و پژوهشگران حوزه و دانشگاه صورت گرفته است که در جدول زیر به برخی از آنها که در برخی جنبه‌ها به این پژوهش نزدیک تر بودند اشاره شده است:

نویسندگان - روش استفاده شده	اهداف و یا سؤالات اصلی	مهمترین یافته ها
محسنی - مریم ۱۳۹۹ روش تحلیل محتوای کیفی	دانشگاه اسلامی و شاخصه های آن از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)	شاخصه های دانشگاه اسلامی، عناصر دانشگاه و وظایف دانشگاه
کشتکار - نوروزی ۱۳۹۵ کیفی و از راهبرد نظریه پردازی داده بنیاد	الگوی مفهومی دانشگاه اسلامی از منظر مقام معظم رهبری	مدل نهایی حرکت به سمت دانشگاه اسلامی مشتمل بر سه محور «دانشجوی انقلابی»، «استاد متقی و عالم» و «اهداف انقلاب اسلامی» است
ماهری - محمودی - افتخاری ۱۳۹۸ روش کیفی و کمی	منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در آموزش عالی مبتنی بر نقشه جامع علمی کشور	استفاده از منابع قدرت نرم آموزش عالی، توجه ویژه به هر یک ابعاد و مولفه های شناسائی شده به منظور رفع موانع، بهره برداری از ظرفیت های آموزش عالی در ارتقاء قدرت نرم کشور و تلاش در راستای عملیاتی نمودن سند نقشه جامع علمی کشور است
بیگدلو - مهدی ۱۳۹۱ توصیفی تحلیلی	نقش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با جنگ نرم با تاکید بر دانشکده های علوم سیاسی، علوم اجتماعی و مدیریت دانشگاه تهران	نتیجه تحقیق اینکه تبعیت از ولایت فقیه با سطح معناداری بیش از ۹۹ درصد و شدت همبستگی قوی نیم با مقابله با جنگ نرم ارتباط مستقیم داشته است. همچنین با تاثیرگذاری بر دیگر مولفه های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران مهمترین عامل در مقابله با جنگ نرم غرب است.
مرادی - جمشیدیان ۱۳۹۶ تحلیل محتوای کیفی	بررسی جنگ نرم دشمن در دانشگاه از دیدگاه امام خامنه ای (مدظله العالی)	جنگ نرم و تهاجم فرهنگی در دانشگاه و تاکید بر اندیشه مقام معظم رهبری در مقابله با آن
حسن بیگی - عصاریان نژاد - رئیسی ده کردی ۱۳۹۵ توصیفی تحلیلی	واکاوی عناصر قدرت نرم در جمهوری اسلامی ایران	ظرفیت های بالقوه جمهوری اسلامی ایران در جهت دست یابی به قدرت نرم ناشی از عناصری در حیطه توانایی ها و قابلیت های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، علمی و روانشناختی است عناصری نظیر، مردم پایگی، سلطه ستیزی، ولایت فقیه، خدامحوری و توحیدمداری، فرهنگ و تمدن، ظلم ستیزی، استکبار ستیزی، شهادت طلبی و... می باشد که نیاز است آنها را حفظ و روزبه روز توسعه دهد.

وجه نوآوری مقاله حاضر نسبت به مطالعات پیشین

منظور از نوآوری یعنی به کارگیری توانایی های ذهنی برای ایجاد یک فکر یا پژوهشی جدید. همان طور که در جدول فوق دیده می شود پژوهش هایی در خصوص دانشگاه اسلامی توسط پژوهشگران مختلف صورت گرفته است، اما مقاله پیش رو به تحلیل شاخصه های قدرت نرم دانشگاه اسلامی با تاکید بر اندیشه امام خامنه ای (مدظله العالی) می پردازد. با تلاش صورت گرفته و تحلیل متون سخنان مقام معظم رهبری در چارچوب نظری یاد شده، شاخصه های دانشگاه اسلامی استخراج شده است که در قسمت یافته ها ذکر می گردد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به جهت آن که با مطالعه و تبیین گفتمان آراء و نظرات امام خامنه ای (مدظله العالی) در حوزه قدرت نرم، منتهی به توسعه و بهبود روش ها از طریق شناسایی اجزا و مفاهیم مرتبط با گفتمان ایشان در دانشگاه اسلامی می شود، از نوع پژوهش توسعه ای بوده و از این منظر که برای رسیدن به هدف عملی مشخصی رهنمون شده و نتایج حاصل از آن می تواند به منزله چراغ راهی برای بهبود وضعیت دانشگاه اسلامی در سطح مدیریتی کلان کشور باشد، از نوع پژوهش کاربردی است و از آنجا که مطالعه حاضر به لحاظ هدف، در پی تحلیل گفتمان اندیشه ها، آراء، نظرات و رهنمودهای مقام معظم رهبری در زمینه شاخص های قدرت نرم دانشگاه اسلامی است برحسب ضرورت از روش های اسنادی، تحلیل محتوی کیفی به منظور تبیین اندیشه ها، تدابیر و فرمایشات ایشان استفاده شده است. این پژوهش دارای دو جامعه آماری اسنادی و خبرگی است. جامعه اسنادی در برگیرنده تمامی اسناد و مدارک منتشر شده و قابل دسترس مربوط به فرمایشات معظم له ارتباط با دانشگاه اسلامی بوده و در بخش شناسایی اجزاء و مفاهیم مرتبط با گفتمان، جامعه آماری خبرگی شامل خبرگان و افراد متخصص با روش نمونه گیری به صورت اشباع هدفمند با تعداد نمونه های اشباع کیفی بوده است. تمرکز نمونه گیری بر حسب نوع کد گذاری (باز، محوری یا انتخابی) تغییر می کند و با پیشرفت پژوهش، نمونه گیری نیز هدفدار تر شده و تا زمان اشباع تمامی مقوله ها، ادامه می یابد. در این پژوهش، برای گرد آوری داده ها از هر دو روش میدانی و کتابخانه ای استفاده شده است. در پژوهش کنونی نیز در روش کتابخانه ای و مبحث مربوط به تبیین گفتمان معظم له برای مفهوم شناسی و تدوین ادبیات پژوهش مبتنی بر اندیشه ها، رهنمودها و تدابیر ایشان از ابزار فیش برداری و در بخش

شناسایی اجزا و مفاهیم مرتبط با گفتمان که از طریق روش میدانی انجام می شود، از ابزار پرسشنامه نیمه باز و تایید خبرگانی استفاده شده است.

چارچوب نظری: قدرت نرم

قدرت نرم عبارت است از توانایی کسب مطلوب از طریق جاذبه، نه از طریق اجبار یا تطمیع. قدرت نرم از جذابیت فرهنگ، ایده‌های سیاسی و سیاست‌های یک کشور ناشی می شود وقتی سیاست‌های ما از نظر دیگران مشروع و مورد قبول باشد، قدرت نرم ما افزایش می یابد (نای، ۱۳۸۹: ۲۴). به عقیده جوزف نای^۱، در عصر جهانی اطلاعات، تمامی منابع قدرت نظامی، اقتصادی، و نرم هر چند به درجات مختلف، ولی به یکدیگر مرتبط باقی خواهند ماند. با این حال به نظر وی قدرت نرم اهمیت و معنای پیوسته افزونتری خواهند یافت به گونه‌ای که کشورها وارد سیاست‌های رقابتی ایجاد جذابیت، مشروعیت و اعتبار خواهند گردید. به نظر وی سه منبع عمده برای قدرت نرم یک کشور وجود دارد که عبارت‌اند از: فرهنگ هنگامی که برای سایر کشورها از جذابیت برخوردار گردد، ارزش‌های سیاسی، هنگامی که با ارزش‌های اجتماعی داخلی، خارجی و روح حاکم بر سیاست‌های خارجی کشور مطابقت داشته باشد و مشروعیت، یعنی زمانی که سایر کشورها فرهنگ ملی کشور مورد نظر را مشروع و اخلاقی تلقی نمایند (Nye, 2004:4). به عقیده نای اگر رهبری ارزش‌هایی را ارائه کند که دیگران، خود مایل به پیروی از آن باشند، اداره کردن آن گروه هزینه کمتری خواهد داشت (نای، ۱۳۸۹: ۲۳). شکل‌گیری قدرت نرم فراگردی بسیار کند و زمان بر است و ایجاد آن در کوتاه مدت ممکن نخواهد بود. به همین دلیل هنگام روی دادن بحران‌های بین‌المللی که منافع ملی کشور به خطر می‌افتد زمان آزمون بزرگ میزان قدرت نرم آن کشور در صحنه میان‌کشوری فرا می‌رسد. با توجه به نظریه جوزف نای در ارزیابی مؤلفه‌های قدرت نرم (فرهنگ، ارزش‌های سیاسی، و مشروعیت) می‌توان گفت که عوامل زوال قدرت نرم کاهش جذابیت‌های فرهنگی، شکل‌گیری تضاد بین ارزش‌های سیاسی با روح حاکم بر رفتار سیاست خارجی و زوال مشروعیت ارزش‌های سیاسی و فرهنگی کشور مورد نظر در صحنه بین‌المللی به ویژه از دید افکار عمومی و شخصیت‌های تأثیرگذار بین‌المللی.

در واقع آمریکا، به استفاده از قدرت نرم خود در قالب فرهنگ و سیاست‌ها و ارزش‌ها در پی رسیدن به رهبری ایدئولوژیک جهانی است (دهشیار، ۱۳۷۹: ۴۳۷). اما شواهد فراوانی دال بر فرسایش قدرت نرم آمریکا در نیم سده اخیر وجود دارد. پس از جنگ

1. Joseph Nye

جهانی دوم، هر چند ایالات متحده آمریکا به دلیل پیروزی در جنگ علیه اردوگاه نازیسم^۱ و به دست گرفتن رهبری مقابله با تمامیت خواهی کمونیسم به پرستیژ قابل ملاحظه‌ای در صحنه جهانی دست یافت، لیکن با گذشت زمان، منحنی قدرت نرم آمریکا روندی نزولی را تجربه کرد.

هدف دانشگاه از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

دانشگاه به عنوان یک نهاد اجتماعی بر قواعد مشخص و فرهنگ خاص خود متکی است. از این منظر، فرهنگ دانشگاهی به نظام باورها، انتظارات و اعمال فرهنگی درباره این که چگونه باید به نحو دانشگاهی عمل کرد، گفته می‌شود (کورتزی و جین، ۱۹۹۷: ۷۷). در خصوص اهمیت دانشگاه‌ها، گذشته از گزارش‌ها و تحلیل‌های مغرضانه خارجی، افراد و گروه‌های داخلی نیز، با توجه به خاستگاه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و علمی خود هر یک سخنی در باب اهمیت این نهاد علمی مطرح کرده‌اند (آقاپور و حسینی، ۱۳۸۸: ۵).

امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در بیاناتی در خصوص اهمیت دانشگاه فرمودند: یکی از مراکز مهم تربیت قوه عاقله کشور، دانشگاه است؛ تربیت قوه عاقله کشور. و هیچ کشوری بدون وجود یک قوه عاقله، قابل اداره و قابل پیشرفت نیست. ببینید. بنابراین دانشگاه در مسائل کشور، هم مسئله‌یابی باید بکند (بیانات مقام رهبری در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها (۱۳۹۷/۰۳/۲۰).

البته انسان موجودی است با ابعاد مادی و معنوی و سعادت‌مند نخواهد شد، مگر با توجه به همه ابعاد وجودیش. روابط انسان با آن طرف طبیعت توسط بشر قابل ادراک نیست و هرچه او ذره بین می‌اندازد ماورای طبیعت دیده نمی‌شود، پس چون این روابط بر بشر مخفی است و خداوند که خالق همه چیز است این روابط را می‌شناسد؛ با وحی انسان‌هایی را که به کمال رسیده‌اند برای تربیت انسان‌های دیگر مبعوث کرده است. هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ (جمعه، ۲).

1. Nazism

عناصر اصلی دانشگاه

دانشگاه را در مجموع می توان ترکیبی متشکل از پنج عنصر دانست. آن پنج عنصر عبارتند از: مدیریت، اساتید، سیستم آموزشی، محتوای آموزشی و دانشجویان. دانشگاه امروز، دانشگاهی رقابتی است که باید بتواند بقا و پیشرفت خود را تضمین کند (یمنی، ۱۳۸۲: ۷۸).

۱- مدیریت

در سطح دانشگاه ها می توان عوامل سازمانی را به دو بخش علمی و اداری تفکیک نمود. به منظور پیشرفت علم ایجاب می کند که در کلیه سطوح دانشگاه روسا اولاً از استادان برجسته باشند، ثانیاً به طرز معقول و به دور از اشتباهات معمول برگزیده شوند (رفیع پور، ۱۳۸۳: ۴۹). مدیریت در دانشگاه های امروزی بسیار پیچیده و نیازمند مهارت های شناختی و سازمانی عمیق مدیران آن است. در این میان و در بستر چنین تنوعی از فعالیت ها، مدیریت و برنامه ریزی دانشگاهی به مثابه هماهنگ کننده اصلی این فعالیت ها مطرح می شود. آنچه که مسلم است مدیریت سازمان های آموزش مانند دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی با مدیریت سایر سازمان ها تفاوت هایی دارد؛ دانشگاه را نمی توان به مثابه یک بنگاه اقتصادی، صنعتی یا اداری در نظر گرفت. به جهت ماهیت دانش افزایی و دانش بنیادی دانشگاه، مدیریت دانشگاهی، خاص است (یمنی، ۱۳۹۱: ۲۷۱).

۲- استادان

از آنجا که یکی از راه های تقویت قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، کارآمدسازی نظام سیاسی و اجتماعی کشور است، تدقیق در چگونگی پرورش نخبگان سیاسی و خواص قدرت در دانشگاه ها نیز در زمره مطالعاتی راهبردی قرار می گیرد (انصاری، ۱۳۹۱: ۱۵۱). اعضای دانشگاه می توانند همان اشخاصی باشند که به تغییرات مثبت در دانشگاه دامن می زنند و در عین حال می توانند به عنوان موانع در این کار مطرح باشند (کابال، ۱۳۸۹: ۵۴). اساتید در عرصه های گوناگون از جمله افزایش آگاهی سیاسی، تقویت ولایت مداری، سازماندهی افسران جوان در مقابله با تهدیدات جنگ نرم و افزایش بنیه علمی دانشجویان به مثابه نخبگان آینده نظام جمهوری اسلامی ایران موثر واقع شده اند و از این رو، نقش آنان در ارتقاء قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران غیر قابل انکار است (کریمیان و زارعی، ۱۳۹۹: ۳۲).

استاد نیز در نگاه مقام معظم رهبری، از جایگاه خاص برخوردار است. بنا به فرمایش ایشان استاد در دانشگاه، عهده‌دار تعلیم عقیده به دانشجویان و به عبارتی تربیت آنان می‌باشد بنابراین، مهم‌ترین امر در دانشگاه یعنی تربیت دانشجویان و پرورش نیروهای متخصص و متعهد برای نظام، مرهون اندیشه و علم و عمل اساتید می‌باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با وزیر و مسئولان وزارت فرهنگ و آموزش عالی و رؤسای دانشگاه‌های سراسر کشور ۲۳/۵/۱۳۶۹).

۳- سیستم آموزشی

اصولاً سیستم مجموعه‌ای از دو یا چند جز است که حائز سه شرط باشد: ۱. رفتار هر جز بر رفتار کل تأثیر دارد؛ ۲. رفتار اجزا و تأثیر آن‌ها بر کل به هم وابسته‌اند؛ ۳. هر یک از گروه‌های فرعی بر رفتار کل تأثیر دارند و تأثیر هیچ کدام از آن‌ها مستقل نیست؛ بنابراین، سیستم مجموعه عناصری است که نمی‌توان آن را به اجزای مستقل از هم تفکیک کرد. برای سازمان دادن یک سیستم، باید کارهای آن به‌طور تخصصی بین اجزا آن تقسیم شود و هماهنگی بین آن‌ها ایجاد شود. ویژگی اصلی تفکر سیستمی، کل‌نگری است. تفکر سیستمی تفکر ترکیبی است نه تحلیلی. مثبت‌نگر است نه منفی‌نگر. این تفکر خواهی، اجزا را از خواص کل به دست می‌آورد و استخراج می‌کند نه خواص کل را از خواص اجزا؛ یعنی شناخت از کل به جزء پیش می‌رود نه از جزء به کل چنان‌که دانش عمل می‌کند (ایکاف، ۱۳۸۰: ۱۵).

از دیدگاه مقام معظم رهبری، سیستم در پرورش انسان‌های مناسب برای نظام و کشور، نقش اساسی دارد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار گروهی از اقشار و دانشجویان به مناسبت ۲۷ آذر ۲۸/۹/۱۳۶۹).

۴- محتوای آموزشی

امروزه تولید محتوای آموزشی به یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین فعالیت‌ها دانشگاه‌ها و مراکز علمی تبدیل شده است. هر محتوای آموزشی با این هدف تولید می‌شود که ارتقا دهنده سطح دانش و معلومات افراد باشد. به همین دلیل محتوای آموزشی برای یادگیری افراد تولید و ارائه می‌شوند. لذا بعد از چهار دهه تحقق نظام جمهوری اسلامی در این کشور با تهاجم و شبیخون فرهنگی غرب، هنوز هم دانشگاه‌های ایران عرصه تاخت و تاز اندیشه‌های غیراسلامی و وارداتی می‌باشد. (باوند، ۱۳۸۸: ۱۴).

از دیگر موارد اساسی برای داشتن دانشگاه آرمانی، توجه صحیح به محتوای آموزشی می باشد. این قضیه در علوم انسانی بسیار حائز اهمیت است که در این مورد می فرمایند: همه تحرکات برتر در یک جامعه، مثل یک کالبد است که روح آن، علوم انسانی است (بیانات مقام رهبری در دیدار جمعی از اساتید دانشگاه‌ها ۲/۶/۱۳۹۰).

۵- دانشجویان

امروزه دانشگاه‌ها در پیشرفت کشور نقش مهمی دارند و در واقع بسیاری از الگوهای مثبتی که امروز در جامعه مطرح می شوند توسط مجموعه دانشگاهی، مرکز نخبگانی که شامل دانشجویان و اساتید است ارائه می شود و به این دلیل نباید نقش مثبت دانشگاه‌ها نادیده گرفته شود. دانشجویان می توانند درست ترین تحلیل را نسبت به مسائل جامعه داشته باشند و راه حل های تاثیرگذاری را برای بهبود شرایط به مسئولان به عنوان سیاست گذاران اقتصادی و اجتماعی ارائه دهند. مقام معظم رهبری در خصوص قشر دانشجو می فرمایند: دانشجو نیروی مورد امید یک کشور است، دانشجو است که می تواند در مقابل مشکلات بایستد؛ دانشجو، هم جوان است، هم عالم است؛ او است که فردای کشور را باید اداره بکند، او است که باید آگاه باشد تا سنگر ایستادگی را در مقابل زیاده خواهان و فرصت طلبان و دیگران تقویت بکند، این باید محکم باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از دانشجویان ۱۳۹۵/۰۴/۱۲).

یکی از مهم ترین خدمات انقلاب اسلامی، احیای عقلانیت صحیح در کشور بود. اینکه شما جوان دانشجو می آید مسائل منطقه را تحلیل می کنید، با نگاه موشکافانه مسائل را می بینید، دشمن را معرفی می کنید، حوادث منطقه را تحلیل می کنید و می ایستید، این نشان دهنده حیات عقلانی یک کشور است؛ این را انقلاب به ما داد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان ۱۳۹۳/۰۵/۰۱).

نقش آموزش عالی

کالج‌ها و دانشگاه‌ها می توانند با ترویج یک درک بهتر از قدرت و توصیف مهمترین راه‌های چگونگی تغییر دنیا در بیست تا سی سال گذشته، به بالا رفتن سطح گفتمان و پیشرفت سیاست خارجی کشورها کمک کنند. ما می توانیم به تدریج در ذهن دانشجویان خود و به طور کلی افکار عمومی، درکی بهتر از واقعیت‌های جامعه جهانی در هم تنیده خود را وارد کرده و چارچوب مفهومی را که برای مدیریت موفق چشم انداز جدیدی پیشرو باید درک کنیم، در ایشان تزریق نماییم. آموزش عالی در جهان سوم نهاد بسیار مهمی را تشکیل می دهد، نه تنها از نظر اینکه تربیت نخبگان را بر عهده دارد و مبنایی برای جامعه ای برخوردار از فناوری مهیا می کند،

بلکه از این نظر که مهمترین نهاد فکری است که تاثیری بسیار گسترده بر فرهنگ، امور سیاسی و اعتقادی دارد، دانشگاه ها به آفرینش و به خصوص به ترویج دانش در جوامعی که نخبگان علمی اندک هستند کمک می کند (ثابتی و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۸).

امروزه قدرت نرم از طرفی در مواجهه با اندیشه‌ها و عقاید وارداتی نقش بازدارندگی دارد و از طرف دیگر در جهت دهی به جریان‌های فکری و سیاسی - اجتماعی در مسیر دستیابی به تمدن نوین ایرانی اسلامی نقش سازنده و تاثیر گذار را ایفا می کند؛ در این خصوص عملکرد دانشگاه و نخبگان در تولید قدرت نرم حائز اهمیت است و انتظار می رود استادان دانشگاه پیشگامان تولید قدرت نرم در ایران اسلامی باشند.

مقام معظم رهبری با اشاره به تأثیرگذاری گسترده فضای مجازی به عنوان یک قدرت نرم فوق العاده در عرصه‌های مختلف از جمله فرهنگ، سیاست، اقتصاد، سبک زندگی، ایمان، اعتقادات دینی و اخلاقیات، بر لزوم طراحی مناسب و دقیق برای حفظ حریم امنیت فکری و اخلاقی جامعه در این عرصه تأکید کردند و افزودند: لازم است حضور فعال و تأثیرگذار در فضای مجازی، «تمرکز در تصمیم‌گیری»، «جدیت در اجرا بدون از دست دادن زمان»، «هماهنگی میان دستگاه‌ها» و «پرهیز از موازی‌کاری و تعارض» است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس و اعضای شورای عالی فضای مجازی ۱۶/۰۶/۱۳۹۴).

ایشان تأکید کردند: آنچه که موجب شوق به پیشرفت و حرکت در ملت‌ها می‌شود، آرمان‌ها هستند و هرچه این آرمان‌ها والاتر، مجرب‌تر و نورانی‌تر باشند، حرکت صحیح‌تر خواهد بود. رهبر معظم انقلاب اسلامی به یکی دیگر از تحریف‌ها در خصوص اجزای قدرت نرم نظام اسلامی اشاره کردند و گفتند: یکی از عناصر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، «بی‌اعتمادی مطلق به قدرتهای سلطه‌گر جهانی» است که امروز مظهر آن آمریکا است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۲۸/۰۶/۱۳۹۵).

یافته‌های پژوهش

در مرحله نخست، فراهایی که به موضوع این پژوهش اشاره داشته (دانشگاه اسلامی)، انتخاب و در هر فیش، کلمات مورد نظر برای ادامه کار استخراج شده و مورد بررسی قرار گرفته است. در مرحله بعد کلیدواژه‌های مرتبط با دانشگاه اسلامی توسط پژوهشگران استخراج گردید. در ادامه به منظور رعایت اختصار در گفتار، متن کامل مجموعه فرمایشات برگزیده ای مرتبط با موضوع این پژوهش برای تبیین هر چه بیشتر موضوع به تفکیک بیانات و فرامین ایشان آمده است. با مروری بر ادبیات پژوهش و الگوهای

مربوط در این زمینه و همچنین به دلیل استفاده از روش انجام تحلیل محتوی کیفی در مطالعه حاضر، الگوی مفهومی متشکل از سه مرحله کلی کد گذاری باز، کد گذاری محوری و کد گذاری انتخابی ترسیم گردید (رهبر و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۴۱). در کد گذاری باز داده های گردآوری شده، تجزیه و تحلیل و از طریق آن مفاهیم اساسی و ویژگی ها و ابعاد آنها در داده ها کشف می شود. کدگذاری محوری شامل فرایند ربط دهی مقوله ها به زیر مقوله ها و پیوند دادن مقوله ها در سطح ویژگی ها و ابعاد بوده و به این دلیل محوری است که کد گذاری حول یک مقوله تحقق می یابد. در کد گذاری انتخابی، یافته های مراحل کد گذاری قبلی را گرفته، مقوله محوری (مضمون) را انتخاب نموده، به شکلی نظام مند آن را به دیگر مقوله ها ربط داده، روابط را اثبات کرده و مقوله های را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز داشته، تکمیل می کند (دانایی فر و امامی، ۱۳۸۶). در ابتدا به منظور تبیین و استخراج هر چه دقیق تر مفاهیم از آثار و بیانات امام خامنه ای (مدظله العالی) در بحث دانشگاه اسلامی با بهره گیری از نرم افزار مکس کیو دی^۱ مبادرت به تحلیل محتوای کیفی این بیانات شد.

تحلیل محتوی کیفی تدابیر و فرامین امام خامنه ای (مدظله العالی) در موضوع دانشگاه اسلامی

در بخش تحلیل محتوای کیفی، از آنجا که در پژوهش حاضر از رهیافت نظام مند استراوس و کوربین^۲ برای نظریه مبنایی که بر استفاده از گام های تحلیل داده ها مشتمل بر کد گذاری (باز، محوری و انتخابی) تاکید دارند، استفاده شده است. در مرحله کد گذاری باز، فراز های مرتبط با موضوع پژوهش تعیین و به سامانه مستندات نرم افزار، انتقال یافت و برای هر فراز به فراخور محتوای متن، واژگان کلیدی آن احصا گردید (مفاهیم). به عبارت دیگر در این بخش اقدام به استخراج کلید واژه های مرتبط با حوزه دانشگاه اسلامی از بیانات امام خامنه ای (مدظله العالی) شد که می توان نمونه ای از آن را در جدول یک مشاهده نمود.

1. MAXQDA
2. Strauss and Corbin

جدول ۱: نحوه استخراج مفاهیم از تدابیر و فرامین امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در موضوع دانشگاه اسلامی

نشانی	مفاهیم	متن بیانات امام خامنه‌ای (مدظله العالی)
۱۳۹۳/۰۶/۲۹ ابلاغ سیاست‌های کلی «علم و فناوری»	حاکمیت ارزش های اسلامی جهاد مستمر علمی عزم ملی تولید علم و توسعه تحول و ارتقاء علوم انسانی پرورش استعداد های درخشان جنبش نرم افزاری فعالیت دانش بنیان آزاداندیشی	-حاکمیت مبانی، ارزش‌ها، اخلاق و موازین اسلامی در نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری و تحقق دانشگاه اسلامی با تأکید بر: -اهتمام به نظام تعلیم و تربیت اسلامی و اصل پرورش در کنار آموزش و پژوهش و ارتقاء سلامت روحی و معنوی دانش پژوهان و آگاهی‌ها و نشاط سیاسی آنان. -تربیت اساتید و دانشجویان مؤمن به اسلام، برخوردار از مکارم اخلاقی، عامل به احکام اسلامی، متعهد به انقلاب اسلامی و علاقمند به اعتلای کشور. - حفظ موازین اسلامی و ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی در استفاده از علم و فناوری.

نتایج حاصل از بررسی های انجام گرفته و احصا واژگان کلیدی مربوط به هر یک از فرازها، به تفکیک جداول ۲ و ۳ به ترتیب مستخرجه از فرمایشات معظم له قابل مشاهده است.

جدول ۲: مفاهیم استخراج شده از فرمایشات امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در بحث دانشگاه اسلامی

عنوان کلید واژه ها	عنوان کلید واژه ها	عنوان کلید واژه ها
حاکمیت ارزش های اسلامی	جهاد مستمر علمی	عزم ملی
تولید علم و توسعه	تحول و ارتقاء علوم انسانی	پرورش استعداد های درخشان
آزاداندیشی	فعالیت دانش بنیان	جنبش نرم افزاری
معنویت گرایی	استقلال فکری	برنامه ریزی
امید به آینده	ولایتمداری	روحیه خوباوری علمی
وجدان کاری	استقلال سیاسی	دشمن ستیزی
روحیه نشاط	تضارب آراء	ارتقاء معیشت استادان

تعمیق وحدت حوزه و دانشگاه	مالکیت فکری	کرسی های نظریه پردازی
مشارکت بخش های دولتی	مالکیت معنوی	ارتباطات بین المللی
توجه به ظرفیت های کشور	گسترش همکاریهای دانشگاهی	پژوهش محوری
علم و ایمان	متناسب سازی رشته ها	فرهنگ کسب و کار
مدیریت اسلامی	علم و اخلاق	علم و معنویت
قانون گرایی	روحیه انقلابی	علم آموزی مومنانه
روحیه انقلابی	دانشگاه علمی	آزادی از اسارت علمی
قطع وابستگی علمی	خودباوری	جهاد علمی
نیت خالص	اخلاقیات	پایبندی به ارزش های اسلامی
تهذیب نفس	دوری از تحجر	دوری از سیاست زدگی
وجدان اخلاقی	دانشگاه جهت دار و دیندار	احترام به استادان
محیط انقلابی و اسلامی	استادان ارزشی و انقلابی	زدودن فرهنگ غربی
استکبارستیزی	گسترش دانش	تقویت بنیه دینی

در همین راستا، متون منتقل شده به سامانه از طریق روش های موجود در نرم افزار، در سامانه مربوط به کد پس از تعیین مفاهیم، کد گذاری شدند و مفاهیم کلی و انتزاعی (مقولات) حسب مورد، مشخص و سپس واژه های متناظر هر مفهوم کلی استخراج شد (جدول ۳). برای تدقیق واژگان، از طریق ابزار پرسش نامه نیمه باز، این مقولات بر اساس ارتباط معنایی مرتبط شدند و از ۱۴ خبره در دسترس در حوزه پژوهش خواسته شد واژگان را به نسبت نزدیکی معنایی به موضوع، معین نمایند و اگر غیر از مقولات ذکر شده، واژه دیگری را مناسب تر می دانند معرفی نمایند.

جدول ۳: فراوانی و مقولات استخراج شده از آراء و بیانات امام خامنه ای (مدظله العالی)

ردیف	واژگان	فراوانی
۱	شجاعت علمی	۱۵
۲	جنبش نرم افزاری	۱۲
۳	استقلال فکری	۱۸
۴	فعالیت دانش بنیان	۱۸
۵	دانشگاه علمی	۳۰
۶	استکبارستیزی	۲۲
۷	آزادی از اسارت	۴
۸	احترام به استادان	۲۶
۹	علم آموزی مومنانه	۷
۱۰	پایبندی به ارزش های اسلامی	۱۴
۱۱	تقویت بنیه دینی	۲۰
۱۲	استادان انقلابی	۱۸
۱۳	محیط انقلابی و اسلامی	۱۴
۱۴	روحیه انقلابی	۱۹
۱۵	قانون گرایی	۱۸
۱۶	مدیریت اسلامی	۲۸
۱۷	قطع وابستگی علمی	۲۴
۱۸	خودباوری	۳۲
۱۹	دوری از سیاست زدگی	۲۹

۲۰	زدودن فرهنگ غربی	۱۶
۲۱	پرورش استعداد درخشان	۲۲
۲۲	جنبش نرم افزاری	۲۸
۲۳	برنامه ریزی	۲۳
۲۴	وجدان کاری	۱۸
۲۵	روحیه نشاط	۳۲
۲۶	خلاقیت	۲۸
۲۷	علم و اخلاق	۳۴
۲۸	علم و ایمان	۲۷
۲۹	فعالیت دانش بنیان	۲۰
۳۰	ارتقاء علوم انسانی اسلامی	۱۱
۳۱	جهاد مستمر علمی	۱۶
۳۲	دینداری	۲۱
۳۳	تقویت همکاری های راهبردی	۱۰
۳۴	تربیت اسلامی دانشجویان	۱۹

در مرحله کد گذاری انتخابی به منظور فرایند یکپارچه سازی و بهبود مقوله ها، کدهای ایجاد شده در سامانه کد بر حسب هر یک از مقولات و با استفاده از قابلیت های موجود در نرم افزار، مضمون سازی شدند و پس از تایید مضامین به روش خبرگی در نهایت، جدول ۴، حاوی مضامین و مقولات براساس گفتمان مقام معظم رهبری برای دانشگاه اسلامی ناشی از تحلیل محتوای کیفی به دست آمد.

جدول ۴: مضامین و مقوله های مرتبط با دانشگاه اسلامی در فرمایشات امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

مضامین	مقولات	نشانی (بیانات امام خامنه ای به تاریخ)
روحیه خودباوری علمی و امید به آینده	شجاعت علمی	۱۳۹۳/۰۶/۲۹
	جنبش نرم افزاری	۱۳۹۳/۰۶/۲۹
	استقلال فکری	۱۴۰۰/۰۲/۲۱
	فعالیت دانش بنیان	۱۳۹۳/۰۶/۲۹
	دانشگاه علمی	۱۳۹۰/۰۶/۰۲
دشمن ستیزی	استکبارستیزی	۱۳۶۸/۰۸/۱۰
	آزادی از اسارت	۱۳۷۸/۰۳/۱۲
	تربیت دانشجوی انقلابی	۱۳۹۳/۰۶/۲۹
معنویت گرایی	احترام به استادان	۱۳۶۹/۰۸/۰۱
	علم آموزی مومنانه	۱۳۸۴/۱۰/۲۹
	پایبندی به ارزش های اسلامی	۱۳۷۸/۰۳/۱۲
	تقویت بنیه دینی	۱۳۶۸/۰۴/۲۳
	علم اخلاق	۱۳۸۴/۱۰/۲۹
ولایتمداری	استادان انقلابی	۱۳۶۸/۰۷/۱۵
	محیط انقلابی و اسلامی	۱۳۷۱/۰۸/۱۳
	روحیه انقلابی	۱۳۷۸/۰۷/۰۶
	قانون گرایی	۱۳۸۲/۰۲/۲۲
	مدیریت اسلامی	۱۳۸۲/۰۲/۲۲
استقلال سیاسی	قطع وابستگی علمی	۱۳۷۸/۰۳/۱۲
	خودباوری	۱۳۷۸/۰۳/۱۲
	دوری از سیاست زدگی	۱۳۷۵/۰۷/۰۳
	زدودن فرهنگ غربی	۱۳۶۸/۰۴/۲۳

گزاره های صریح با مفاهیم ضمنی مستخرج از تحلیل محتوای کیفی فرمایشات امام خامنه‌ای (مدظله العالی) نشان می دهد که شاخصه های قدرت نرم دانشگاه اسلامی شامل روحیه خودباوری علمی و امید به آینده، دشمن ستیزی، معنویت گرایی، ولایتمداری و استقلال سیاسی بیش از سایر مفاهیم در این گفتمان برجسته بوده اند.

ضرورت شاخصه های دانشگاه آرمانی از منظر امام خامنه ای (مدظله العالی)

با رجوع به آثار امام خمینی (ره) رهبر کبیر انقلاب می توان گفت دانشگاه پیراسته از آثار منفی و دارای ویژگی هایی چون استقلال و عدم وابستگی فکری به قدرت های استعمارگر، توجه به تهذیب نفس و خودسازی معنوی علاوه بر کسب دانش و تخصص، اهمیت دادن به علم و تخصص در رشته های مورد نیاز کشور، توجه جدی به حفظ روحیه و آگاهی سیاسی و انقلابی در عین حال پرهیز از اختلافات جناحی در تربیت دانشجو و... را دانشگاه ملی و اسلامی دانسته و نقطه مقابل چنین دانشگاهی را دانشگاه استعماری می دانند (آقاپور، ۱۳۸۷: ۱۸).

هرچند کیفیت یک مفهوم بدیع در آموزش عالی نیست اما امروزه نهاد آموزش عالی کشور بیش از پیش به ارتقای کیفی فعالیتها نیازمند است و این مهم لزوم بازنگری در کارکرد دانشگاهها را جهت حل مسائل کنونی و پاسخگویی به نیازهای امروز جامعه ایران را مضاعف می کند که در راستای نیل به آن، پرداختن به مفهوم دانشگاه آرمانی امری اساسی و ضروری به نظر می رسد (زلفی گل، ۱۴۰۰: ۲).

امام خامنه ای (مدظله العالی) بر موضوع الگوی اسلامی برای نظام سازی و جامعه سازی الگویی مرکب از ایمان و علم و عدل تاکید کردند. رهبر معظم انقلاب یادآور شدند: این سه عنصر اصلی است. ایمان به معنای ایمان توحیدی خالص، علم با گستره بی انتهای آن هم علم الهی و هم علم طبیعی، عدل هم به معنای وسیع آن و عدالت به معنای واقعی کلمه. همچنین ایشان متذکر شدند که در دانشگاه ها شور و نشاط یک امر لازمی است. این شور و نشاط در بخش های مختلفی خودش را نشان می دهد؛ هم در بخش های علمی، هم در بخش های اجتماعی و سیاسی، این شور و نشاط می تواند خودش را نشان دهد. محیط دانشگاه، محیط جستجو کردن از نقطه نظرات درست در زمینه سیاسی و در زمینه اداره کشور و همچنین در زمینه مسائل کلان دیگر است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان ۱۳۹۲/۰۵/۰۶).

روحیه خودباوری علمی و امید به آینده

دانشگاه اسلامی باید استقلال داشته باشند و وابسته به شرق و غرب نباشند و این مسأله را به استادان و دانشجویان توجه می دهند که مبدا دانشگاه ها و در نهایت مملکت به دست اجانب و منفعت طلبان بیفتد (موسوی، ۱۳۸۸: ۲۷). روحیه خودباوری علمی و امید به آینده در دانشگاه اساسی ترین وجه تمیز آن از سایر محیط های اجتماعی است. دانشگاه های کشور در صورتی که دارای پویایی و

خودباوری در عرصه علم باشند، یقیناً محصول چنین نشاطی را می‌توان در پیشرفت‌ها و دستاوردهای علمی آن کشور جست و جو کرد. از این روست که رهبر معظم انقلاب می‌فرماید عرصه در دانشگاه‌ها عرصه نشاط علمی است. دانشگاهی که تهی از جهت‌گیری معنوی باشد، حتی در صورتی که روحیه علمی و سیاسی در آن به اوج خود برسد، نمی‌تواند از ظرفیت خود ملازم با اهداف عالی انقلاب اسلامی بهره‌برداری نماید و ثمره فعالیت‌های علمی در چنین فضایی لاجرم در خدمت نظام نخواهد بود. علم اقتدار است، علم قدرت است و باید دنبال علم بود. محیط‌های دانشگاهی، محیط‌های تحقیقاتی و پژوهشی حتماً بایستی به مسئله علم توجه کنند. دنبال علمی باشیم که برای کشور لازم و نافع است؛ نه فقط برای حال کشور، بلکه برای ده سال بعد و بیست سال بعد کشور. دانش جویی و دانش‌آموزی و فراگیری علم و تعلیم علم، بر مبنای نفع آن و نیاز آن باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری ۱۳۹۴/۰۸/۲۰).

دشمن ستیزی

قرآن کریم می‌فرماید: «وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى الْبِفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَتُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ؛ و گروهی از بادیه‌نشینان که پیرامون تو هستند منافق‌اند و نیز گروهی از اهل مدینه سخت به نفاق پایبندند. تو آنان را نمی‌شناسی ولی ما آنان را می‌شناسیم، به زودی آنان را دو بار مجازات می‌کنیم (توبه، ۱۰۱). رویدادهای سیاسی و نظامی در این روزها، تشکیل‌دهنده بخشی از همان پیچ تاریخی جهان است که گمان آن رفته بود. نخبگان و زیدگان ملت بزرگ ما در این مرحله، حامل مسئولیت‌های ویژه‌اند. شناخت جبهه‌بندی‌ها و صف‌آرایی‌ها و انتخاب موضع درست، مسئولیت کوتاه‌مدت، و آمادگی برای نقش‌آفرینی در تحولات به سود جبهه‌بندی‌ها، وظیفه میان‌مدت آنان است. در این خصوص مقام معظم رهبری می‌فرماید: شما جوانان عزیز می‌توانید در هر دو بخش بدرخشید و امید به انجمن‌هائی را که مزین به نام مبارک اسلام است، بارور نمایید (پیام به پنجاه و ششمین نشست اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا ۱۴۰۰/۱۲/۲۱).

معنویت‌گرایی

در نگرش مسلمانان ایمان به خداوند متعال چنان احساس امنیتی به فرد می‌دهد که در صورت رویارویی با بحران‌ها و مصیبت‌ها، خدا را در کنار خود حس می‌کند و به این ترتیب دلگرم و امیدوار می‌شود. از جمله در قرآن کریم خدای تعالی فرموده است: الَّذِينَ

آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ همان کسانی که ایمان آورده‌اند و دل‌های‌شان به یاد خدا آرام می‌گیرد آگاه باش که با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد (رعد، ۲۸).

معنویت گرایی در دانشگاه‌ها نیز در حقیقت وجه ممیز دانشگاه تراز انقلاب اسلامی با سایر محیط‌های آکادمیک و دانشگاهی سکولار و غیرمذهبی است. معنویت در حقیقت به رویکرد علمی دانشگاه نیز جهت‌دهی می‌کند و آن را با اهداف عالی نظام هم راستا می‌سازد. رهبر معظم انقلاب اسلامی در این زمینه می‌فرماید دانشگاه باید یک محیط دینی باشد. در دانشگاه باید متدینین احساس کنند که فضای عمومی آنجا به آنها کمک می‌کند. البته تدین، دین، معنویت و اخلاق، و از جمله شعب این معنویت، همین احساسات انقلابی است. امروز کسی نمی‌تواند بگوید من متدین هستم، اما در تضاد با انقلابی باشد. اگر حقیقتاً دانشگاه جایی شد که در آن تربیت دینی بدرستی انجام بگیرد، می‌توان اطمینان پیدا کرد که فردا مدیران کشور و همه کسانی که چرخ‌های کشور در دستشان است، اسلامی هستند و با دید و نگرش اسلامی حرکت می‌کنند. (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان دانشگاه تهران ۱۳/۷/۱۳۶۷).

ولایت‌مداری

اسلام که پایه و اساس خود را بر فطرت پاک انسانی نهاده، در اعتبار و مشروعیت ولایت و رهبری، مسامحه و تردید روا نداشته است. ولایت‌مداری در شیعه از جایگاه والایی برخوردار است؛ زیرا مکتب اهل بیت (ع) نمایانگر اسلام ناب محمدی (ص) و تنها نماینده واقعی آن است و هر کس به وادی ولایت نزدیک تر و در ولایت‌مداری استوارتر است، از معنویت بهره بیشتری خواهد برد. محبت‌ورزی و اطاعت‌پذیری در برابر ولی خدا، از برجسته‌ترین شاخصه‌ها و ویژگی‌های فرد ولایت‌مدار است. البته باید توجه داشت که محبت به ولی خدا در پرتو محبت به خدا و فرمانبری از آنها، اطاعت از خداست.

از دید امام (ره)، ولایت فقیه یعنی مدیریت زنده، بالنده و پیش‌رونده که البته امام بزرگوار ما، خود مظهر تام و تمام این مفهوم بود. دستگاه‌های گوناگون - قوه قضائیه، قوه مجریه، قوه مقننه - مثل همه دنیا، کارهای موظف قانونی خودشان را دارند انجام می‌دهند، با اختیارات کاملی که در قانون اساسی معین شده؛ اما حرکت کلان و کلی نظام اسلامی به سمت آن آرمان‌ها باید منحرف نشود؛ اگر منحرف شد، باید گریبان رهبری را گرفت، او را بایستی مسئول دانست؛ او مسئول است که نگذارد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان کرمانشاه ۲۴/۰۷/۱۳۹۰).

استقلال سیاسی

رهبر معظم انقلاب، استقلال سیاسی را مهمترین رکن جمهوری اسلامی، جلوه ای از هویت انقلابی ایران و از مهم ترین علل احترام گذاشتن ملت ها به ملت بزرگ ایران می دانند. ایشان ایستادگی در مقابل قدرت های خارجی و وابسته نبودن به آنها و تشکیل حکومت مردم سالار و مستقل به هویت ملی را از جمله معانی استقلال سیاسی می دانند. جهاد تبیین از مولفه های استقلال سیاسی است که منحصر به پاسخگویی به شبهات و سوالات نمی شود و شامل بیان موفقیت ها و دستاوردها نیز هست. ضلع سوم مورد نیاز برای تحرک دانشگاه، وجود نشاط سیاسی در این محیط علمی است. ایجاد فضای نشاط سیاسی در دانشگاه دو نتیجه مهم در بر دارد. اول آن که سبب افزایش تحلیل سیاسی و بصیرت بخشی عمومی در قشر دانشگاهیان می گردد و زمینه را برای تولید گفتمان سیاسی از درون دانشگاه برای جامعه فراهم می آورد. بصیرت سیاسی از دیگر ویژگی های دانشگاه آرمانی است که دانشگاهیان در دانشگاه آرمانی باید با معادلات سیاسی دنیا آشنا شده و در جنگ نرم به پیاده نظام دشمن بدل نشوند (عاملی، ۱۴۰۰: ۲).

در این زمینه امام خامنه ای (مدظله العالی) فرمودند: استقلال سیاسی یکی از آرمانها است [برای] یک ملت؛ که اگر چنانچه این وجود داشت - یعنی استقلال سیاسی و اقتصادی و فرهنگی که هر کدام یک فصل طولانی ای دارد - آن ملت مجبور نمی شود که زورگویی و تحمیل را از زورگویان و زیاده خواهان عالم تحمل کند. یکی از آرزوها استقلال است. (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از دانشجویان ۱۳۹۷/۰۳/۰۷).

نتیجه گیری

امام خامنه ای (مدظله العالی) برای دانشگاه، دانشگاهیان و دانشجویان، پیام ها و سخنان مبسوطی بیان فرموده اند که اگر با دقت و از ابعاد گوناگون تجزیه و تحلیل شوند، راه نجات یک ملت و کشور مشخص و در صورت عمل به آن رهنمودها، این امر محقق می شود. با بررسی رهنمودهای مقام معظم رهبری در زمینه شناخت دیدگاه ایشان در خصوص دانشگاه و نقش دانشگاهیان در تحولات اجتماعی به این نتیجه می رسیم که از دید امام خامنه ای (مدظله العالی) دانشگاهیان قشر آگاهی هستند که می توانند در اجتماع نقش مؤثری ایفا نمایند. ایشان تصویرسازی غلط و منفی و ناامیدکننده از اوضاع ایران را، مهمترین کار امروز دشمن دانستند، اما به فضل الهی تصویر واقعی کشور در مجموع، نقطه مقابل تصویرسازی نظام سلطه است. دانشگاه تراز انقلاب اسلامی، بر اساس تصویری که رهبر معظم انقلاب ترسیم کرده اند، علاوه بر آنکه باید کشور را به پیش برد، راهکاری برای انسان سازی و تداوم انقلاب اسلامی

است. دانشگاه اسلامی مدنظر انقلاب اسلامی ایران، دانشگاهی است که از رکود و خمودگی فاصله دارد. مقام معظم رهبری در سخنان گوناگون خود، از شأن و مرتبت دانشگاه سخن گفته اند و اهمیت آن را در برنامه ریزی های کلان علمی، فنی و دینی کشور بازگو کرده اند. با نگاهی به بیانات متعدد رهبر فرزانه انقلاب در سال های اخیر می توان سه ضلع این دانشگاه اسلامی را متشکل از نشاط علمی، نشاط معنوی و نشاط سیاسی دانست. منابع قدرت نرم دانشگاه اسلامی، بر ارزش هایی از جمله ایثار، معنویت گرایی، علم باوری، ولایتمداری و استقلال طلبی استوار است، به گونه ای که ضمن ایجاد تحول فرهنگی در سطح آموزش عالی بر روند تحولات کشور نیز تاثیر گذار بوده است.

یافته های این پژوهش حاکی از آن است که شاخصه های قدرت نرم دانشگاه اسلامی با تاکید بر اندیشه امام خامنه ای (مدظله العالی) عبارتند از روحیه خودباوری علمی و امید به آینده، دشمن ستیزی، معنویت گرایی، ولایتمداری و استقلال سیاسی به گونه ای که ضمن ایجاد تحول فرهنگی در سطح آموزش عالی بر روند تحولات اجتماعی و سیاسی کشور نیز تاثیر گذار خواهند بود. پیشنهاد می شود گفتمان سازی مفهوم قدرت نرم در دانشگاه و آشنا نمودن مدیران آموزش عالی و دانشجویان در این زمینه با تاکید بر رهنمودهای امام خامنه ای (مدظله العالی) انجام پذیرد و همچنین اصلاح ساختارها و نهادهای علم و فناوری با توجه به نقشه جامع علمی کشور اجرایی گردد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ:

۱. قرآن کریم
۲. آقاپور، سیدمهدی (۱۳۸۷). طرح ارزیابی فرهنگی، سیاسی و دینی دانشگاه‌ها؛ هیئت نظارت و ارزیابی فرهنگی و علمی شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۳. آقاپور، سید مهدی و حسینی، مختار (۱۳۸۸). بررسی رویکرد دانشگاه اسلامی در سیره رهبری امام خمینی (ره)، دانشگاه پیام نور.
۴. انصاری، محمد مهدی (۱۳۹۱). «بررسی نقش نخبگان سیاسی در تدوین مدل مطلوب سیاست ورزی در جمهوری اسلامی ایران»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، شماره ۲، صص ۱۷۲-۱۵۱.
۵. ایکاف، راسل (۱۳۸۰). برنامه ریزی تعاملی، ترجمه سهراب خلیلی شورینی، تهران: انتشارات ماد.
۶. باوند، نعمت الله (۱۳۸۸). اسلامی شدن در نگاه امام خمینی (ره)، تهران: خبرگزاری فارس <http://www.nam-khoni.ni.ir>
۷. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با وزیر و مسئولان وزارت فرهنگ و آموزش عالی و رؤسای دانشگاه‌های سراسر کشور ۱۳۶۹/۰۵/۲۳
۸. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، به مناسبت هفتمین سالگرد تشکیل این شورا ۲۰/۹/۱۳۷۹
۹. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۲۸/۰۶/۱۳۹۵
۱۰. بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار گروهی از اقشار و دانشجویان به مناسبت ۲۷ آذر ۱۳۶۹/۰۹/۲۸
۱۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از اساتید دانشگاه‌ها ۱۳۹۰/۰۶/۰۲
۱۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از دانشجویان ۱۳۹۵/۰۴/۱۲
۱۳. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان ۱۳۹۳/۰۵/۰۱
۱۴. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان ۱۳۹۲/۰۵/۰۶
۱۵. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان کرمانشاه ۲۴/۰۷/۱۳۹۰
۱۶. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از دانشجویان ۰۷/۰۳/۱۳۹۷
۱۷. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری ۱۳۹۴/۰۸/۲۰
۱۸. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای ستاد انقلاب فرهنگی ۱۳۶۲/۱۰/۲۷
۱۹. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها ۱۳۹۷/۰۳/۲۰
۲۰. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان دانشگاه تهران ۱۳۶۷/۷/۱۳
۲۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس و اعضای شورای عالی فضای مجازی ۱۶/۰۶/۱۳۹۴
۲۲. پیام به پنجاه و ششمین نشست اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا ۲۱/۱۲/۱۴۰۰
۲۳. ثابتی، مریم و محمد همایون سپهر، فخرالدین احمدی (۱۳۹۳). «نقش آموزش عالی در توسعه ملی»، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال ششم، شماره ۴، صص ۶۹-۵۹.
۲۴. دانایی فرد، حسن و امامی، سیدمجتبی (۱۳۸۶). «استراتژی‌های پژوهش کیفی: تاملی بر نظریه پردازی داده بنیاد»، دوفصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی، سال اول، شماره ۲، صص ۲۷۲-۲۴۷ <https://journal.satu.ac.ir>
۲۵. دهشیار، حسین (۱۳۸۷). «جهانی شدن: تک‌هنجاری طلبی ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه سیاست خارجی، سال چهارم، شماره ۲، صص ۴۳۷.

- ۲۶ - رفیع پور، فرامرزی (۱۳۸۳). موانع رشد علمی ایران و راه حل های آن، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- ۲۷ - رهبر، فرهاد، سیف، الله مراد و فرج الله زاده، محمد (۱۳۹۹). «تبیین گفتمان اندیشه ها، آراء، نظرات و رهنمودهای حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) مدظله در زمینه مقابله با تحریم های اقتصادی»، فصلنامه علمی مطالعات بین رشته ای دانش راهبردی، سال دهم، شماره ۴۰، صص ۳۱۹-۳۵۴
- <https://snsnds.sndu.ac.ir>
- ۲۸ - زلفی گل، محمدعلی (۱۴۰۰). استفاده از الگوی دانشگاه آرمانی در دانشگاه های کشور، آژانس خبری تحلیلی نصر. <https://nasrnews.ir>
- ۲۹ - عاملی، سید حسن (۱۴۰۰). اولین همایش ملی دانشگاه آرمانی در گام دوم انقلاب، اردیبهل: دانشگاه محقق اردیبهلی.
- ۳۰ - فراستخواه، مقصود (۱۳۸۹). دانشگاه و آموزش عالی، تهران: نشر نی.
- ۳۱ - فریدون، عبدالحسین (۱۳۸۳). آموزش عالی و توسعه ملی: مجموعه مقالات همایش آموزش عالی و توسعه پایدار جلد اول، موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.
- ۳۲ - کابال، آلفونسو پورو (۱۳۸۹). دانشگاه نهادی امروزی، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- ۳۳ - کریمیان، محمد و زارعی، غفار (۱۳۹۹). «نقش بسیج اساتید در تربیت نخبگان سیاسی و تاثیر آن بر قدرت نرم ایران»، دو فصلنامه علمی مطالعات قدرت نرم، سال دهم، صص ۱-۳۹.
- ۳۴ - موسوی، سیدفضل الله (۱۳۸۸). دانشگاه از دیدگاه امام خمینی (ره)، تهران: راسخون.
- ۳۵ - نای، جوزف، (۱۳۸۹). قدرت نرم، ابزارهای موفقیت در سیاست بین الملل، سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- ۳۶ - یمینی دوزی سرخابی، محمد (۱۳۸۲). برنامه ریزی توسعه دانشگاهی، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- ۳۷ - یمینی دوزی سرخابی، محمد (۱۳۹۱). کیفیت در آموزش عالی، تهران: انتشارات سمت.
1. -Cortazzi, Martin & Lixian Jin (1997), Communication for learning across cultures, PP. 76-107, In McNamara, D. & R. Harris (eds) Overseas Students in Higher Education: Issues in Teaching and Learning London and New York: Routledge.
 2. -Nye, Joseph, (2004). Soft Power and Leadership, Compass: A Journal of Leadership. (Compass is published by the Center for Public Leadership, John F. Kennedy School of Government, Harvard University).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی